

Sinan ve Pantokrator Kilisesi

HASAN BÜLENT KAHRAMAN

Geçen yılın o dehşet veren yaz günlerinde kendime bir oyun bulmuştum. İşim bittikten ve güneş vahşetini biraz yitirdikten sonra yola çıkıyor İstanbul'un artık 'unutulmuş' demek gereken Sinan ve Bizans yapılarını teker teker geziyordum.

Sinan'ın 'bütün eserleri'ni kapsayan bir uzun yaz ve sonbahar yolculuğu tam bir serüvendir. Sinan, kim ne derse desin, işe Ayasofya'yla çatışarak başlamıştır. Kuşkusuz, dehası, daima vurgulandığı gibi, Ayasofya'nın kubbe çapını aşmak gibi küçük bir hesaba hapsolmayacak kadar geniş ve görkemlidir. Ama gene de ölümünden sonra tamamlanan Kılıç Ali Paşa Camii'nde Ayasofya'nın neredeyse bire bir bir kopyasını yapmış olması, bu serüvenin en şaşırtıcı gizlerinden birisini oluşturur.

İşin Sinan'la ilgili yanı beni büyülemeyi sürdürürken, öbür yandan beni etkileyen büyük ve görkemli Bizans yapılarıydı. Kuşkusuz hepsi önemli ama özellikle üç büyük yapı benim için vazgeçilmezdir. Fenari İsa Camii, Fethiye Camii ve nihayet Zeyrek

Camii olarak anılan Pantokrator Kilisesi.

Bu sonuncu yapıyı tanımlamak için sözcük bulmak çok güç ve anlamsız. Hem garip bir basitliği, hem garip bir hâkimiyeti var. Çarpıcılığı, biraz zorlama bir ifadeyle söyleyeyim, minimalizminden kaynaklanıyor. Dağ gibi üstünüze çöken ama bizi ezmeyen, tıpkı Sinan yapıtlarında olduğu gibi, derhal kendi ölçeğinizle uyuyacak köşeler bulmanıza olanak veren bir yapı bu.

Şöyle uzaktan bakınca mimarı Nikeforos ustanın da bütün büyük mimarlar gibi dehasının topografyayı kullanmaktan kaynaklandığını görüyor insan. Önündeki Zeyrekhaneye oturup bir yandan Pantokrator'u, öte yandan Süleymaniye'yi görünce insan, İstanbul'un bizatihi bir tarih olduğuna adeta iman ediyor ve soruyor kendisine: Acaba Sinan, Süleymaniye'yi yaparken o kadar mesafeden gördüğü bu yapı hakkında ne düşünüyordu?

Pantokrator, aşağı yukarı 1135'lerde tamamlanmıştı. Neredeyse tam bin yıllık bir yapı bu. Şu sıralar insanlar ha bire geçen bin yıldan bize ne kaldı diye sorular soruyor, yanıtlar veriyor sağda solda, ama kimsenin, benim yılda en az birkaç kere yakınına gidip taşlarına, tuğlalarına dokunduğum Pantokrator'u hatırladığını görmedim. Zaten lafi getireceğim yer de orası.

Geçen hafta sonu gene gittim oraya. Zeyrek, bu neredeyse en eski İstanbul dokusu, Pantokratorla birlikte lime lime eriyor. Yıllar önce Kültür Bakanlığı'nda görevliyken o çevrenin dünya mirasına alınması için uğraşmıştık. UNESCO'dan bir para da bularak amacımıza ulaşmıştık. Fakat her şey orada kaldı. Biraz bir şeyler yapıldıysa da, ne Zeyrek, ne Pantokrator bir hale yola girdi.

Bu olacak şey midir? Dünyanın neresinde bin yıllık bir yapı, camları kırık, perişan bir yapı olarak boşluğa bırakılır. Müezzinle konuştum. Ben camideki cemaatin beş kişi olduğunu sanıyordum, ikiye aşmamış. Ne mozaikleri kaldı, bu içinde İsa'nın gerildiği çarmıhın bulunduğu inanan kilise-caminin, ne de başka bir şeyi. O arada Zeyrek'in o içler acısı hali...

Türkiye, Bizans'ın üstünde oturuyor, bir-iki kişi dışında Bizantologu yok. Lemerle'in küçücük kitabı dışında Bizans Tarihi kitabı bulunmaz. Mete Tunçay'ın çevirdiği Siedler'in yapıtı da olmasa Bizans Siyasal Düşüncesi'ni bilmeyiz. Elimizdeki eserleri korumayız.

Siz insanlık mirasına sahip çıkamayan böyle bir vahşet toplumunun modernliğine ve geleceğe erişeceğine, bırakın onu, buna hakkı olduğuna inanabilir misiniz?